

Опанас Георгійович Сластіон – «енциклопедист від мистецтва»

«Він належить до того дуже невеликого, але тим більше достойного поваги, – числа мистців наших, що з самого початку своєї праці на полі мистецтва виступають як артисти українські й через увесь час своєї праці зостаються такими».

Олена Пчілка

14 січня 2025 року відзначаємо 170 років від дня народження **Опанаса Георгійовича Сластіона (Сластьона)** (1855-1933). «Талановита людина талановита у всьому» — цей відомий вислів влучно характеризує творчу діяльність нашого співвітчизника. В українську та світову історію він увійшов як видатний художник, графік, архітектор, мистецтвознавець, етнограф, музикант, педагог та громадський діяч.

Понад усе він любив свою Батьківщину — її людей, її історію. Протягом усієї творчої діяльності О. Сластіон цікавився й вивчав народну культуру, побут, робив етнографічні замальовки. Його гаслом було: «Мистецтво повинне допомагати народному самопізнанню!».

Під час революційних подій 1917–1920 років рятував художні шедеври з маєтків відомих родин. З 1918 року О. Сластіон очолював комісію зі збирання культурних і мистецьких цінностей при відділі народної освіти. Завдяки Опанасу Сластіону було збережено значну частину цінних речей, які перебували в маєтках у Хомутці (садиба Муравйових-Апостолів), Великих Сорочинцях (колишні маєтності Гоголів-Яновських), Великій Обухівці (садиба Капністів), Кибинцях та Яреськах (маєтності Трошинських). На базі зібраного матеріалу в 1920 році було відкрито «Науковий і художньо-промисловий музей» (близько 600 експонатів), який згодом став основою для Миргородського краєзнавчого музею. Цьому закладу О. Сластіон подарував також збірку своїх власних творів.

Його найвідоміші малярські твори: «Козаки і море» (ілюстрації до поеми Данила Мордовця, 1858), «Проводи на Січ» (1898), «На жнивах» (1899), «Гайдамаки» (ілюстрації до поеми Тараса Шевченка, 1883—1885), «Старовина українська і запорізька» (літографії до альбому 1890-ті), «Портрети українських кобзарів» (серія 1875—1928).

Твори Сластіона зберігаються у Національному художньому музеї України, Харківському художньому музеї, Полтавському державному художньому музеї та ін.

Ще в студентські роки Сластіон цікавився усім, що було пов'язане з особою Тараса Григоровича Шевченка. Він був палким шанувальником поета, збирав його книжки, речі. Знав напам'ять багато творів Шевченка. І що більше читав «Кобзаря», то глибше проймався задумами поета, частіше замислювався над тим, щоб випробувати сили в ілюструванні його творів. 1884 року на сторінках журналу «Нива» Сластіон опублікував малюнок до поеми «Катерина».

Шевченківські «Гайдамаки», тема національно-визвольної боротьби українського народу 1768 року, яка увійшла в історію під назвою Коліївщина, по-справжньому захопила художника. Він виношував ідею створити серії малюнків до поеми. Але для реалізації заповітної мрії були потрібні гроші. На щастя, Опанасові Георгійовичу вдалося знайти мецената – поміщика з

Чернігівщини, який позичив під творчий проєкт три тисячі рублів. Художник енергійно і завзято розпочав роботу. Хоча він уже був обізнаним знавцем звичаїв і побуту українського народу, його історії, але щоб передати дух минулої доби, правдиво відтворити портрети історичних осіб, костюми, йому довелося звертатися по допомогу до істориків, подорожувати Україною та робити натурні замальовки. «Із теплотою виконані портрети героїв поеми – Гонти, Яреми, Оксани, драматизмом віє від сцен народного життя, історично правильно передано деталі одягу тієї доби, обладунки воїнів, хатне начиння, оздоби. Художник виступає в ілюстраціях як знавець історії і життя народу», — так писав дослідник творчості митця А. Аббасов.

Над ілюстраціями автор напружено працював майже цілий рік. Невдовзі Шевченкові «Гайдамаки» з ілюстраціями Сластіона вийшли з друку, датовані 1886 роком. Саме тоді виповнилось 45 років з дня виходу легендарної поеми.

Це була данина художника улюбленому поетові та подарунок усім шанувальникам творчості Кобзаря.

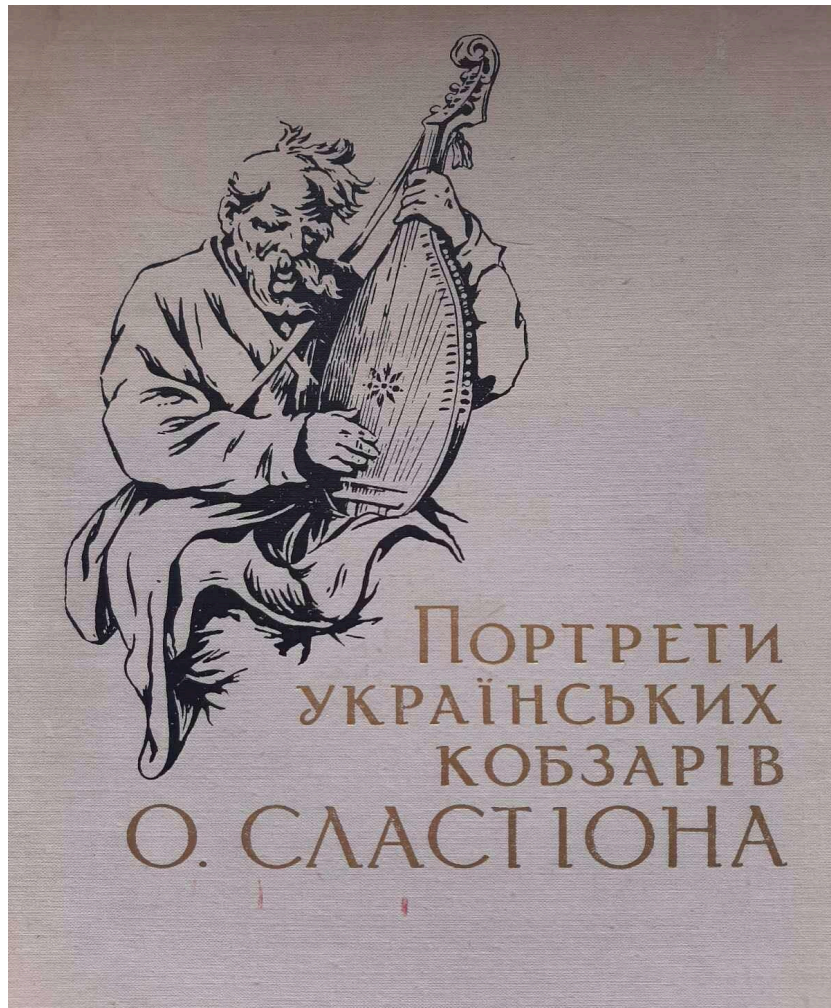
У книжці 14 великих і 35 малих ілюстрацій. Кращі з них – «Пролог», «Кобзар», «Прощання Яреми з Оксаною», «Гонта, горем битий, несе дітей поховати» тощо.

У різні роки художник відтворив також ілюстрації до поем «Гамалія», «Невольник» і серію малюнків до цілої низки інших творів поета.

1908 року Полтавська земська управа видала виконану художником поштову картку з портретом Шевченка.

Попри всі урядові заборони щодо вшанування 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка, Сластіон виступив ініціатором зведення пам'ятника поетові в Миргороді. Він підготував кілька етюдів проєкту пам'ятника. Активно брав участь у зборі коштів на монумент.

З 1870-х років митець ретельно досліджував кобзарство. В дослідженні кобзарства він співпрацював із Климентом Квіткою та Лесею Українкою. Малював портрети кобзарів, записував думи. У 1902 році в журналі «Київська старовина» (одне із найвідоміших тогочасних видань історичної та краєзнавчої тематики) опублікував статтю про кобзаря Михайла Кравченка. Уже через багато років після смерті О. Сластіона, у 1961 р., було видано книгу з портретами кобзарів, які намалював художник. Альбом «Портрети українських кобзарів О. Сластіона» складається з 23 ілюстрацій різних форматів, майстерно виконаних у різних техніках: туш, перо, чорна акварель, білила, олівець. Для кожного портрета автор знаходив оригінальне композиційне рішення. Авторські написи на малюнках у багатьох випадках вказують на репертуар кобзаря, його місце народження, проживання тощо.

ПОРТРЕТИ
УКРАЇНСЬКИХ
КОБЗАРІВ
О. СЛАСТІОНА

Кобзарь Петро Іванович Неховайчук.

Плак. неволеник
Три брати Ізювські
Бдова і Три сини
Копівенко.

1875р.
с. Бобдарі
Лохв.
Повічч.

Між пан-отцемъ
набши мене ствиза
одумъ

Посприяв Опанас Георгійович в організації у Миргороді у 20-х роках ХХ століття селянської капели бандуристів, згодом реорганізованої у Першу селянську капелу бандуристів імені Тараса Шевченка (1928).

До слова, Опанас Сластіон сам був вправним виконавцем українських пісень, дум, балад, майстерно акомпанував собі на бандурі. Шанувальником його музикування був Ілля Репін, який часом на своїх вечірках з друзями просив заспівати юнака українських дум, якими дуже захоплювався. Подобався й запальний гопак. За спогадами Дмитра Яворницького, Ілля Юхимович попрохав Сластіона: «Ану, змахни з наших очей сльози... ушквар нам веселої! І кобзар ушкварив гопака, – такого гопака, що усіх ніби жаром обпалило».

Особливою заслугою Опанаса Сластіона є те, що багато кобзарських дум він записав на фонограф (перші записи зробив у 1903 році).

З ініціативи Лесі Українки та її чоловіка фольклориста Климента Квітки влітку 1908 року розпочалася спільна праця львівського композитора-етнографа Філарета Колесси та Опанаса Сластіона із запису мелодій дум. На 57-ми фонографічних валиках Ф. Колесса зафіксував думи у виконанні Михайла Кравченка, Опанаса Савченка, Платона Кравченка, Явдохи Пилипенко, Миколи Дубини, Опанаса Сластіона.

Останній надавав неоціненну допомогу композиторові: настроював фонограф, перевіряв тексти і навіть віддав дев'ять валиків, на які ще давно записав мелодії полтавських кобзарів.

Після від'їзду Колесси Сластіон продовжував записувати українські думи, збирав біографічні довідки про співців. Усе це він надсилав композиторові до Львова.

В результаті багаторічної праці Філаретові Колесі 1913 року вдалося опублікувати два томи «Мелодії українських дум».

У 1894–1895 роках художник створив серію літографій до альбому «Старовина українська і запорізька». Багато сили й енергії доклав художник для упорядкування цього альбому. Але доля видання була трагічною. Навесні 1895 року, під час повені, склади видавництва були затоплені й увесь наклад цього унікального випуску загинув. Лишився тільки авторський примірник, який Опанас Георгійович 1930 року передав до Харківського музею образотворчого мистецтва. Альбом містить портрети, зразки старовинного українського одягу, замальовки орнаментів, архітектурні мотиви.

1902 року в Полтаві на нараді художників з приводу створення альбому орнаментів він зробив доповідь «Про південноруський історичний і сучасний орнамент, його створення, розквіт та занепад; музеї, колекції і приватні зібрання, в яких зберігаються південноруські старожитності і орнаментика», якою заявив про себе як про видатного українського етнографа.

Як мистецтвознавець Сластіон писав статті до різних українських періодичних видань, зокрема журналів «Київська старовина», «Рідний край», газети «Рада» та інших, під псевдонімом «Опішнянський гончар». Фахівці відзначали роботи Опанаса Георгійовича – «Спогади про Миколу Лисенка» та про найобдарованішого з українських кобзарів Михайла Кравченка. Як ілюстратор він співпрацював із сатиричними журналами «Шершень», «Осколки» тощо.

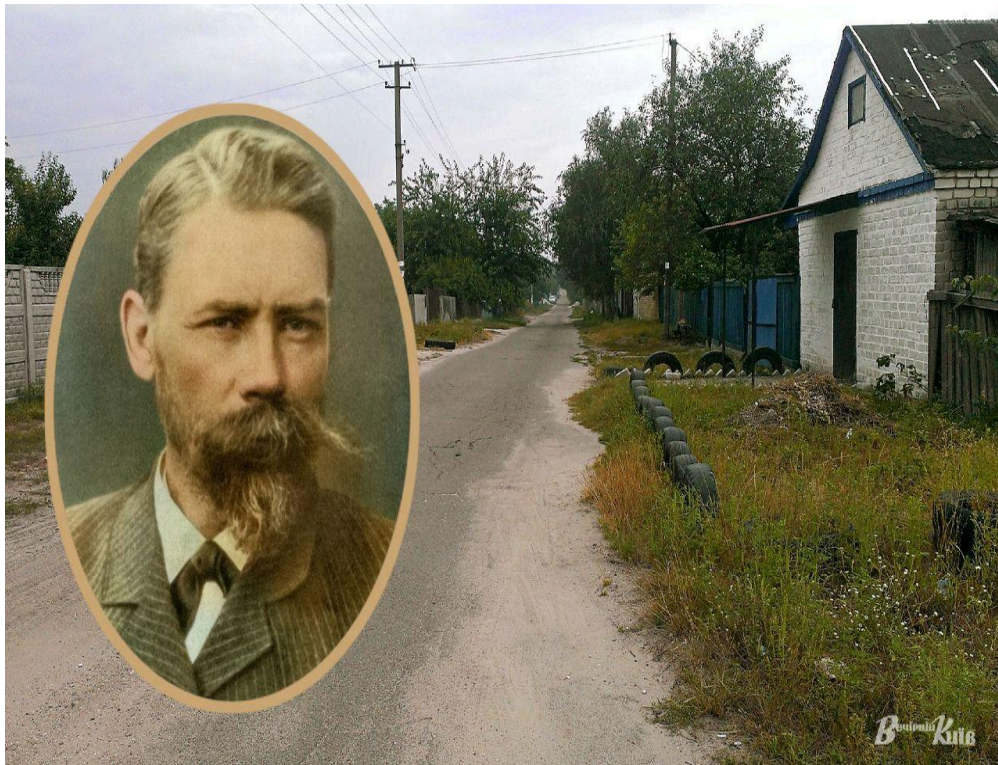
Опанас Георгійович на сторінках полтавської та київської періодики обстоював потребу плекати рух за створення й утвердження українського стилю в архітектурі. У дискусії щодо проекту земської управи в Полтаві підтримав Василя Кричевського. Сластіон наводив об'єктивні докази на користь створення будинку саме в народному стилі: «Монументальні будівлі, як і інші види мистецтва, повинні мати відбиток не тільки конкретного народу, а й конкретної місцевості, адже вони також є похідними самої природи».

Упродовж 1910–1913 років Сластіон проектував низку сільських громадських будівель в українському стилі, зокрема, будівлі кооперативних товариств, споруди на території Миргородського курорту, будинок земського лікаря у Чорнухах, будівлі у Великих Сорочинцях тощо. А створені митцем проекти земських шкіл, за якими були збудовані навчальні заклади спочатку на Полтавщині, а згодом на Чернігівщині, Сумщині, Київщині (понад 90), не

мають аналогів в народному будівництві та тогочасній архітектурній практиці. Сучасні архітектори тепер дивуються інженерним рішенням та називають проривом цю українську етнічну архітектуру за доби московської окупації. Столітні школи руйнувались, поки за них не взяли активісти. Наразі деяким зі споруд було присвоєно охоронний статус.

Протягом 1900—1928 років Опанас Георгійович викладав у Миргородській художньо-промисловій школі імені Миколи Гоголя. Приятелював та листувався з Дмитром Яворницьким. У 1928 році за станом здоров'я він полишив викладацьку роботу та вийшов на пенсію.

Наприкінці життя митцю довелося стати очевидцем сумних і трагічних подій – насильницької колективізації українського селянства, примусового «розкуркулення» та страшного Голодомору 1932–1933 років.

Відійшов у вічність Опанас Георгійович Сластіон 24 вересня 1933 року, на 79-му році життя. Поховали митця на Троїцькому цвинтарі Миргорода. У 1965 році на могилі О. Г. Сластіона встановлено залізобетонний пам'ятник (автор — А. Убийвовк), у 1989 році його замінили гранітним (автор — Р. Гусаренко).

У Миргороді відкрито меморіальні дошки, присвячені О. Г. Сластіону.

0 травня 2015 року в Полтаві Жовтневий провулок отримав ім'я Опанаса Сластіона.

8 грудня 2022 року в Києві вулицю Енгельса було перейменовано на вулицю Опанаса Сластіона.